

דגדג

של פסז

- מבוארת -

מנשה עבדו

זיכני "המקום ברוך הוא":
משה ב"ר ידידיה בן - עזרא נ"י

לפניות והפצה : 3082361 - 054 (אלעד)

מהדורה ראשונה

©
כל הזכויות שמורות.

הגדה של פסח מבוארת "משה עבדו":

- ❖ נוסח ההגדה (עדות המזרח) בכתב גדול וקריא.
- ❖ הלכות קצרות וברורות.
- ❖ הסברים מנחים על חלקי ההגדה ועל הרצף בהגדה.
- ❖ פירושים ומדרשי חז"ל על ההגדה.
- ❖ פירוש המילים להלל, "נשמת כל חי" ו"שיר השירים".

בצירוף:

במזמורי ההלל - פירוש המלבי"ם שמסביר את רצף הפסוק בתוך העניין כולו.
בברכת המזון וב'נשמת כל חי' - ליקטנו הסברים מהמפרשים.
בשיר השירים שהוא קודש קדשים - פירוש המילים. (ראה הקדמה לפני שיר השירים.)

בעמודים אי זוגיים – צד שמאל

**לשון ההגדה בכתב גדול
וברור.**

**מתוך כוונה שהכתב הגדול
יאיר לקורא לקרוא לאט,
בנחת ובנעימה.
בצירוף הלכות בלשון
פשוטה וברורה.**

בעמודים זוגיים – צד ימין.

הובאו מעט פרושים והסברים
מנחים על קטעי ההגדה. (לדוגמה
מה קוראים? או לשם מה עושים?)
ההגדה תורה היא, והתורה אין
סופית. (עירובין כא.) "לכל תקלה ראיתי
קץ רחבה מצותך מאד" (תהלים קי"ט צ"ו)
(שהרי התורה וישראל הם חלק
מהאין סוף ברוך הוא. (זוהר חלק ג ע"ג
א) - "דתנינן ג' דרגין אינון
מתקשרן דא בדא קב"ה אורייתא
וישראל").

"שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום."

הגדה מבוארת "משה עבדו":

ערב פסח:

- 2.....סידור הקערה.....
3.....סדר אמירת קרבן פסח.....
6.....סגולה ללימוד בערב פסח.....
10.....סגולה סדר מ"ב מסעות.....
12.....עירוב תבשילין.....
13.....ההכנות לליל הסדר.....
14.....הדלקת נרות.....
15.....הקדמה בדבר כוונה בברכות.....
17.....הגדה.....
19.....פתח דבר.....
154.....אחד מי יודע.....
166.....חד גדיא.....
168.....שיר השירים.....
187.....סוף דבר.....

ביאורים כללים שחובאו בהגדה:

- 15.....הכוונה בברכות.....
26.....ביאור הקידוש.....
44....."ברוך המקום" - הקב"ה מקומו של עולם.....
54.....מה בין חיוב הזכרת יציאת מצרים בכל יום, ללילה זה?.....
64.....עלינו ללמוד מלדת יוכבד לגאולה שאנו מצפים לה כעת.....
96.....להיזהר ממכשולים בחישוב הקץ (מתוך מאמר הגאולה לרמב"ם).....
106.....בעניין עליה לרגל בחג פסח בזמן בית המקדש.....
110.....ביאור ברכת המזון והזימון.....
110.....מעלת סעודות השבת.....
114.....לשון נגלה ונסתר בברכות.....
144.....ביאור נשמת כל חי.....
152.....ביאור ברכת מעין שלוש.....
168.....ביאור שיר השירים.....
184.....בעניין הדימויים בבורא.....
187....."שמחינו כימות עיניתנו" - האם נותר זמן עד האלף השישי?.....

* פירוש השם 'הגדה'-

- א. מלשון המצוה של הלילה הקדוש הזה – (שמות י"ג ח) "וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:" (ראה פסחים קטו:).
- ב. "מלשון הודאה ושבח לקב"ה על שהוציאנו ממצרים כמו שמתורגם בירושלמי (דברים כ"ו ג) "הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לְהָ" - "ושבחינן יומא הדין קדם ה' וכן תרגמו ר' סעדיה גאון בערב" (אבודרהם)
- ג. מפני שיוגד בה עניין יציאת מצרים והניסים והנפלאות שעשה עימנו הקב"ה בזמן ההוא. (אבודרהם)

וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ – 'בְּנֶךָ' לשון יחיד לכל ילד בלשון שהוא מבין, לפי פיקחות הילד.¹
 לשון הרמב"ם: "מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו על ידי משה רבינו הכל לפי דעתו של בן:"
 (הלכות חמץ ומצה ז ב)

* מדוע קוראים ללילה זה 'ליל הסדר'?

- א. ללילה זה יש סדר: קדש ורחץ כרפס יחץ...
 ב. הלילה הזה עושה סדר באמונה בבורא עולם. דיבור ראשון "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא 'אנכי אשר בראתיך' כי את יציאת מצרים ראו בעיניהם - כלומר האמונה בקב"ה מבוססת על ראייה ממש.

"אמר החבר: ומעין זה השבתיך כאשר שאלתני אתה ובדומה לזה אמר משה בפתח דבריו בדברו אל פרעה (שמות ז' ט"ז) "אֲלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ" רצונו לומר אלהי אברהם יצחק ויעקב כי היה דבר האבות מפרסם אז באומות ונודע כי הענין האלוהי נתחבר עמם והשגיח עליהם ועשה להם נפלאות ולכן לא אמר לו משה לפרעה אלהי השמים והארץ שלחני אליך ולא בוראי ובוראך ושלחני אליך וכן פתח האלוה בדברו אל כל עדת בני ישראל (שמות כ' ב) "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" ולא אמר אני בורא העולם ובוראכם וכן פתחתי אני בהשיבי לך שר הכוזרים כאשר שאלתני לאמונתי בהודיעי אותך מה הוא הדבר המחייב אותי והמחייב את כל עם ישראל דבר שנתברר לבני ישראל בראשונה על פי ראות עינים ואחרי כן נמסר לאיש מפי איש בקבלה הדומה למראה עינים:" (הכוזרי - מאמר ראשון כה)

* מדוע תיקנו חז"ל את נוסח ההגדה?

נוסח ההגדה תוקן כדי שכולם יוכלו לקיים את מצות הלילה הזה, מצות "וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ", ולספר על יציאת מצרים. (כולם - 'כל העם' גם מי שאינו מלומד בתורה.) ומשום כך נוסח ההגדה שגור בפי העם עד שהיתירו לקרוא את ההגדה בשבת לאור הנר ולא חוששים שמא יטה את הנר, וכך פסק מרן: "ליל פסח שחל להיות בשבת מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת:" (או"ח סימן רעה סעיף ט)

* כיצד קוראים את ההגדה?

קוראים בשמחה ובהתלהבות את ההגדה שהרי היא מהמצוות העיקריות בלילה זה. כל המסובים יקראו את כל ההגדה ללא דילוג. וראש המסובים ינחה את הסדר. בקטעים רבים נהגו שראש המסובים קורא בקול רם ושאר המסובים עונים אחריו, לדוגמא:
 ראש המסובים אומר: בְּרוּךְ הַמְּקוֹם, וכל המסובים עונים: בְּרוּךְ הוּא, ושוב ראש המסובים אומר: בְּרוּךְ שֵׁנֶתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וכל המסובים עונים: בְּרוּךְ הוּא. וכן על זו הדרך ראש המסובים אומר: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב. וכל המסובים עונים: כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד:²
 כל מטרת הסדר היא להגיע להלל - אחר שהבנו את גודל הניסים ונפלאות שהקב"ה גמל וגומל לנו בכל עת. לכן צריך לומר את ההלל מתוך שמחה והתרוממות הרוח. (ולא מתוך עייפות...)

¹ "שאין המשפיע משיפע לפי בחינת עצמו אלא לפי בחינת המקבל ממנו." (רמח"ל אדיר במרום)

² "אין הלל פחות משלשה, שנאמר, הללויה הללו. ולמי אומר הללו, לשנים. והאומר, אחד. הרי כאן שלשה. וכן הוא אומר, (דברים ל"ב ג) כי שם ה' אקרא. הרי אחד. ואתם, הבו גודל אלהינו. הרי שלשה. לכך נאמר הללויה." (מדרש תהלים קיג) וכן ראוי לנהוג. ראה אורח חיים סימן תעט.

* מדוע לא מברכים על קריאת ההגדה? (אף על פי שזו מצוות עשה דאורייתא.)

א. מכיון שיוצאים ידי חובת מצות סיפור יציאת מצרים בלילה הזה אפילו בדבר מועט, ויוצא שכבר בקידוש כאשר אומרים "זכר ליציאת מצרים" יוצאים ידי חובה. (הרי"ף – הובא באבודרהם). ולכן בהמשך ההגדה נאמר "מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בְּיַצִּיאת מִצְרָיִם". ואף על פי שמצוה לספר אין אנו מברכים על מצוה זו (כפי שאנו מברכים על שאר מצוות) שכן למצוה זו אין קצבה כפי שאנו ממשיכים ואומרים: "וְכָל הַמְרָבָה לְסַפֵּר בְּיַצִּיאת מִצְרָיִם הָרַי זֶה מְשֻׁבַּח:" (וכן ההגדה נפטרת מברכה בקריאת שמע ובברכותיה.)

ב. חובה להבין גודל הנסים והגאולה ומתוך כך לומר את ההגדה מהתעלות הנפש. אולם אם לא הבין לא יצא ידי חובה וברכתו לבטלה. ולא כמו בכל המצוות האחרות שקשורות דיבור שאין חובה להבין. ואפילו בלימוד תורה אם לא הבין, בכל זאת קיים מצות לימוד תורה, לכן בלימוד תורה מברכים "על דברי תורה" (ראשי תיבות: דע"ת) 'דברי' ולא על 'לימוד' תורה או על 'הבנת' תורה. ואילו בהגדה חובה להבין את מה שאומר עד שיגיע לרוממות האל באמירת הלל מתוך שמחה ושירה. (המהר"ל)

ג. הגדה היא כמו ברכה ולא מברכים על ברכה. (כשם שאין מברכים על ברכת המזון.)

ד. הגדה היא כלי לספר על יציאת מצרים ועל כלי לא מברכים. לדוגמה, לא מברכים על בניית סוכה, וכן לא מברכים על בדיקת חמץ. (שהרי הבדיקה רק כלי שלא נעבור על כל יואה ובל ימצא.)

* מדוע לא מברכים על מצות ארבע כוסות? (אבודרהם)

מדוע לא מברכים על שתיית ארבע כוסות שהיא מצוה מדרבנן, כפי שאנו מברכים על אכילת מרור¹ שכן גם אכילת מרור, בזמן שחרב הבית, הוא מדרבנן?

א. לא ניתן לברך על ארבע כוסות כי הכוס הראשונה היא קידוש. ואם תאמר יברך לשתות שלושה כוסות והלא מחוייב הוא בארבעה, לכן אי אפשר.

ב. מפני שאין מברכים אלא על מצוה הנעשית בבת בלא הפסק, אבל ארבע כוסות עושה מצוה על כל אחד ואחד מהם, ואם שתאן בבת אחת לא יצא.²

* מדוע בליל הסדר לא מברכים על קריאת ההלל?

א. מכיון שלא קוראים את כל ההלל בפעם אחת, אלא מחלקים את ההלל לשני חלקים.³ חלק אחד קודם ה"שולחן ערוך" והחלק השני לאחר ברכת המזון:

חלק א' – "הלל המצר" זה ההלל שבני ישראל אמרו כאשר יצאו ממצרים.⁴
חלק ב' – המשך ההלל והשבח לבורא יתברך על החסדים שגומל עמנו בכל יום.

ב. בתשובה בשם רב האי גאון נכתב, שאנחנו לא אומרים את ההלל בהגדה של פסח בתורת 'קוראים' אלא מתוך שירה. לכן לא מברכים לקרוא. (כתב המהר"ל: שמה שכתב רב האי גאון "קריאה מתוך שירה" המשמעות היא שיבין את מה שמוציא בפיו.)

ג. כבר יצאנו ידי חובה בקריאת ההלל בבית הכנסת. (החובה לקריאת ההלל בלילה זה נדרשת מהפסוק: "השיר יִהְיֶה לְכֶם לְלִיל הַתְּקִיף שֶׁ" (ישעיה' ל' כ"ט) "לילה המוקדש לחג טעון הלל". (פסחים צה:)) - ולכן על הנשים לקרוא לפני ליל הסדר (לאחר צאת הכוכבים), הלל 'שלם' (ללא דילוג) בברכה וכדין (מתוך החמזורים).

* מדוע לא מברכים בהגדה ברכת "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה?"⁵

א. לפי שעתידים לאומרה בברכת גאל ישראל "אֲשֶׁר גָּאֵלְנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם".
ב. המהר"ל כתב, מפני שאין מברכים ברכה זו אלא על מצוות דרבנן.

¹ "אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח:" (רמב"ם חמץ ומצה ז' יב)

² "ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השוטה ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי שתה ארבעה כוסות אלו מייין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות - שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות - ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא." (רמב"ם חמץ ומצה ז' ט - פסחים קח:); "ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה." (פסחים קיז:)

³ מדוע חוצים את ההלל לשניים? משום שהגאולה עדיין אינה שלמה לכן לא ראוי לומר הלל שלם. אבל לעתיד לבא כשיבא גואל צדק אז נאמר את ההלל שלם ללא הפסקות.

⁴ ("הלל"ה לללו עבדי ה', "בציאת ישראל ממצרים"). - "אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים והלל זה מי אמרו נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן." (פסחים קיז:)

⁵ כשם שאנו מברכים בחג חנוכה ובפורים.

* מה הם סימני הסדר?

כדי לזכור את סדר המצוות בלילה קדוש זה תוקנו על ידי חז"ל סימנים לליל הסדר. לדוגמה סימנים שהובאו על ידי רבינו אבודרהם זצ"ל:

- ◆ קדש ותתקדש, טבול ופרוס ודרשת, רחץ ובצע וחק מצה שמור, מרור אכול וכוּרוּך, ולחם סיתך ומזונך על כוס יהלך גמור.
- ◆ "קנך יהנה ממך שמה" - ראשי תיבות: קידוש נטילה כרפס, יבצע הגדה נטילה המוציא, מצה מרור כריכה שמורה מזון הלל.

אולם הסימנים שהתקבלו בכל התפוצות הם קִדְשׁ וְרַחֵץ... המיוחסים לרש"י. וכתבו חז"ל שיאמר בפה בקול נעים חמש עשרה תיבות אלו: קִדְשׁ וְרַחֵץ... כי נרמז בהם סודות נוראים. (ואף בסדר ההגדה קודם הקידוש יאמר קִדְשׁ, וקודם הרחיצה יאמר וְרַחֵץ וכן בכל ההגדה.) ומרן החיד"א (שמחת הרגל) כתב רמזים על סדר זה: רמז ראשון כמה טעמים ליציאת מצרים לפני זמנם, רמז שני סדר לבעל תשובה, רמז שלישי על המכות שקבלו המצרים במצרים ובקריעת ים סוף.

מהה"ם אלשיך הקדוש ז"ל פירש הרמז על דרך עבודת הבורא: קִדְשׁ - לקדש את עצמו במותר לו. וְרַחֵץ - רמז למה שכתוב (ישעיהו ט"ז) "יִרְחֲצוּ הַזָּכֹר... וכן על זו הדרך.

וכן מסכם הרב מנחם מנדל שניאורסון זצ"ל:

"קִדְשׁ וְרַחֵץ כִּפְפֵס. - במחזור ויטרי סי' סה הובאו סימנים אלו ב"סדר ערוך שסידר ר' שלמה בר יצחק זצ"ל (רש"י)" - (ויש אומרים כי אחד מבעלי התוספות ר' שמואל מפלייזא - מפלייש - הובא באור זרוע סי' רנ"ו - חבר הסימן קדש ורחץ כו'. שד"ל בשם כת"י). ובפרדס לרש"י¹, בהגהות מיימוניות² (על סדר הגדה שברמב"ם) ובאבודרהם הובאו עוד סימני סדר של פסח בנוסחאות שונות. אבל בפרי עץ חיים (שער חג המצות פ"ה), במ"ח ובסידור האריז"ל מבאר סדרו של פסח על פי הסימן קדש ורחץ כו'. והאלשיך. חיד"א ועוד פירשו על דרך המוסר."

* קִדְשׁ. וְרַחֵץ. - כיצד הסדר שעלינו לנהוג בעבודת הבורא?

"הדנה סדר העבודה כל הזמן הוא מתחלה סור מרע³ ואחר כך ועשה טוב שראשית העבודה היא לעזוב את החטא. אבל בליל פסח שהוא שינוי סדר הבריאה אשר נתגלה אור גדול מלמעלה מקור ושורש הבריאה, יכול מקודם לקדש עצמו במצות הבורא ואחר כך לעזוב החטא. וזה מתחילה קדש עצמך במצות ואחר כך ורחץ לרחוץ עצמך מרע." (הגדה 'צוף אומרים' בשם מהר"א מקודיאנאב ז"ל)

* כתב המהר"ל: (הלכות הגדה ודין הסדר)

"כתיב⁴, 'אֲשֶׁרִי אֶדָם מִפַּחַד תְּמִיד' וכתיב⁵, 'מִשְׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא' קשיין קראי אהדדי אלא רצה לומר מפחד תמיד אל דבר מצוה לעשותה כתיקנה. (ראה ברכות ס.)
כך יהא כל אדם חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצוות הסדר והאגדה. ולא יהא הדבר קל בעיניו, אף אם כמה דברים יש בסדר שנראה בעיני האדם שאין הקפדה בהם, ישכיל בדעתו לקיים, שאין שום דבר ריק בהם."

* וְיִהְיֶה נְעִם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה דְיָדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה דְיָדֵינוּ כּוֹנֵנָה:

(שמות ל"ט מ"ג) "וַיִּירָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עֲשׂוֹ אֶתְּךָ אֵתְּךָ אֲתָם מִשָּׁה" - "מה ברכה אמר (תהלים צ' י"ח) "וְיִהְיֶה נְעִם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה דְיָדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה דְיָדֵינוּ כּוֹנֵנָה" אמר להם תשרה השכינה במעשה ידיכם." (במדבר רבה ט"ב)

¹ "גפן קידוש זמן נטילה, וירקות אדמה טובל ביצוע, ענייני כסא ונשתנה, נטילה שלימה, מוציא ופרוס אכילת מצה, עמה חסא, מרור טבל כרז וסעד בשיובע מפטיר. ונוטל שלישי למזון ורביעי להלל. (כד איקלע יום טוב אפוקי שבתא איתקרי הכי, גפן קידוש נר הבדלה זמן נטילה ירקות אדמה וטבול ביצע ענייני כסא וכו')"

² "על הגפן קידוש בזמנה: במוצאי שבת יקנה"ז סימנה: ואחר כך מעין שלוש טעונה: וידי וירחץ ויבך כתיקונה: אדמה בטיבול ברכה הנונה: ובוצע שניה למשמרת תנונה: וירים קערה וירון ברונה: הא לחמא דאכלו אבהתנא: ומוזנין שנית במה נשתנה: ברכת היין ולסוף אינה: נוטל ובוצע על הראשונה: וכורך השניה שהיא תחת תנונה: וכזית מרור בחרוסת ישקענה: ומצות ומרורים היין רעננה: לא יהיה להם זכרון עם שיהיה לאחרונה:"

³ (תהלים ל"ד ט"ו) "סור מרע וְעֲשֵׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְיִרְדְּפוּהוּ:"

⁴ (משלי כ"ה י"ד) "אֲשֶׁרִי אֶדָם מִפַּחַד תְּמִיד וּמִקְשָׁה לְבוּ יְפוּל בְּרָעָה:"

⁵ (תהלים ק"ב ז') "מִשְׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נְכוֹן לְבוּ בְּטַח בַּה':"

אחר התפילה ימהר לביתו לעשות הסדר מיד בשביל התינוקות שלא ישנו וכך יוכל לקיים מצות הלילה "והגדת לבנך":
לילה זו מאירה כשמש בתוקף אורות עליונים ועל כן היצר הרע מבקש עילה ליכנס באחד מבני הבית, והחכם עיניו בראשו: (עבודת הקודש)
יספר על יציאת מצרים בהתלהבות הלב והתפעלות הנפש.

קוראים בקול את סימני הסדר:

קִדְּשׁ.	וְרַחֵץ.
כַּרְפֵּס.	יַחֵץ.
מַגִּיד.	רַחֲצָה.
מוֹצִיא.	מִצָּה.
מָרוֹר.	כוֹרֵךְ.
שֶׁלֶחַן.	עוֹרֵךְ.
צִפּוֹן.	בִּרְךְ.
הַלֵּל.	נִרְצָה.

יראה עצמו כאילו יצא ממצרים

* מדוע שותים ארבע כוסות?!

לשון המדרש:

"מכאן קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח אמר ר' הונא בשם ר' בנייה כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי רבי שמואל בר נחמן אמר כנגד ארבע כוסות שנאמרו כאן וכוס פרעה בידי וגו' ונתת כוס פרעה וגו' רבי לוי אמר כנגד ד' מלכויות רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ד' כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את עובדי כוכבים הה"ד (ירמיה כה) כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החממה (שם א) כוס זהב בבל ביד ה' וגו' (תהלים יא) ימטר על רשעים וגו' וכנגדן הקב"ה משקה את ישראל ד' כוסות של ישועה לעתיד לבא שנאמר (שם טו) ה' מנת חלקי וגו' (שם קטז) כוס ישועות אשא (שם כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה כוס ישועות כוס ישועה אין כתיב כאן אלא כוס ישועות אחד לימות המשיח ואחד לימות גוג." (בראשית רבה פ"ח ה')

א. כנגד ארבעה לשונות גאולה -

"לכן אמר לפני ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם ונאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה:" (שמות ו)

(על ההבטחה "והבאתי אתכם"² לא שותים כוס מכיון שהיא הבטחה לארץ המובטחת ולא על הגאולה. ולכן מוזגים כוס של אליהו הנביא ולא שותים אותה.³ ונקראת 'כוס של אליהו הנביא' כי את הכוס הזו אנו נשתה רק כאשר יבוא אליהו הנביא, שנאמר עליו: (מלאכי ג' כ"ג) "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא: והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם...")

ב. כנגד ארבע פעמים שנאמר כוס בחלום שר המשקים -

"וכוס פרעה גידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה: ויאמר לו יוסף זה פתרונו שלשתי שרשים שלי: בעוד שלשתי ימים ישא פרעה את ראשו והשיבך על כנף ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו: כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה: כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור:" (בראשית מ')

ג. כנגד ארבע כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את עובדי כוכבים -

"כי כה אמר יהוה אלהי ישראל אלי קח את פוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אתו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם: ושתו והתגעשו והתהללו מפני החרב אשר אנכי שלח בינתם: ואקח את הכוס מיד יהוה ואשקה את כל הגוים אשר שלחתי יהוה אליהם:" (ירמיה כ"ה)
 "כוס זהב בבל ביד יהוה משקרת כל הארץ מינה שתו גוים על כן יתהללו גוים:" (ירמיה נ"א ז')
 "ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת פוסם:" (תהלים י"א ו')

ד. כנגד ארבע מלכויות - בבל מדי יון פרס

הכוס החמישית היא כנגד מלכות גוג. ונשתה אותה כאשר הקב"ה גאל אותנו ממלחמת גוג ומגוג. במהרה בימינו אמן.

¹ לא חוששים לסיכנת שתיית זוגות: "היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יקנה תרי ולא יעשה צרכיו תרי אמר רב נחמן אמר קרא ליל שמרים ליל המשומר ובה מן המזיקין רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה רבינא אמר ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא" (רש"י - ואין מצטרפים לזוגות) (ספחים קט:)

² "כשם שהיו כל השאר יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה תכופים בזמן קרוב, כן היה ראוי להכניסן לארץ מיד לולא חטא המרגלים." (רבינו בחיי שמות ו' ח')

³ לא שותים את הכוס החמישי מכיוון שיש מחלוקת תנאים כמה כוסות שותים ולכן רק מוזגים את הכוס עד שיבוא אליהו הנביא. וזה כמו ראשי תיבות תיקו- תישבי יתרו קושיות ובעיות - כשאליהו הנביא יבוא הוא יאמר לנו אם לשותות את הכוס החמישית. ("תשבי יתרו קושיות והיות". (רמח"ל - תיקונים חדשים - תיקונא תמניסו))

⁴ רש"י פירש: שלשה כוסות כנגד שלשה כוסות שנאמרו בפסוק הראשון "וכוס פרעה ביד" וגו', והכוס הרביעית היא כוס ברכת המזון. (ספחים קח.)

⁵ יוסף אומר לשר המשקים שלא פשע וההוכחה ששמו אותו בבור. שאילו היה עושה עבד שפל ועברי, כמו יוסף, מה שהעלילו עליו עם אשת שר חשוב, כמו פוטיפר, לא היו שמים אותו בבור אלא היו מוצאים אותו להורג.. (מלבי"ם)

יש לקדש רק לאחר צאת הכוכבים!
מוזגים כוס ראשונה. (אחרים מוזגים לו את הכוס - דרך חירות).

ויש שנוהגים לומר קודם הקידוש בקשה זו (מלשון חכמים ח"א):

לְשֵׁם יְחֻד קוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתּוֹ, בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ, וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ,
לְיַחַד אֹתוֹת יו"ד ה"י בְּאוֹתוֹת וְא"ו ה"י בְּיַחְוָדא שְׁלִים (יהוה) בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל, וּבְשֵׁם כָּל הַנְּפֹשׁוֹת וְהַרוּחֹת וְהַנְּשָׁמוֹת וּמִלְבוּשֵׁיהֶם וְהַקְּרוּבִים לָהֶם
שְׂמֵכָלְלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשֵׂיהָ, וּמִכָּל פְּרִטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה
עֲשֵׂיהָ דְכָל פְּרָצוּף וּסְפִירָה. הִנֵּה אֲנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִים מְצוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה
שֶׁל קִדּוּשׁ יוֹם טוֹב שֶׁל חַג הַמַּצּוֹת. וּלְקִים מְצוֹת עֲשֵׂה דְרַבְּנָן לְקִדּוּשׁ עַל הַיַּיִן,
וְלִשְׁתוֹת כּוֹס רֵאשׁוֹנָה מְאַרְבַּע כּוֹסוֹת יַיִן שֶׁתְּקַנּוּ חֲכָמִים בְּלֵיל חַג הַמַּצּוֹת. כְּדִי
לְעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵי. לְתַקֵּן שְׂרֵשׁ מְצוּהָ זֶה בְּמִקּוֹם
עֲלִיוֹן. וְלַהֲעֲלוֹת מִיַּיִן נוֹקְבִין מְבֹרָרֵי אֹרוֹת וְכָלִים הָרְאוּיִים לְהַתְבָּרַר עַל יְדֵי
מְצוּהָ זֶה בְּלִילָה הַזֹּאת. וְעַלֹּו הַמִּיַּיִן נוֹקְבִין מִמְדַּרְגָּה לְמְדַרְגָּה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת.
וְיִמְשְׁכוּ אֹרוֹת הַמוֹחִין מְרוּם הַמַּעֲלוֹת. מִמְדַּרְגָּה לְמְדַרְגָּה כְּפִי סֵדֶר הַרוּחָנִי
לְהַמְשִׁךְ בְּלִילָה הַזֹּאת עַל יְדֵי מְצוּהָ זֶה. וְיִהְיוּ נַעֲשִׂים כָּל הַזְּוִיגִים הָעֲלִיוֹנִים
הָרְאוּיִים לְהִיּוֹת בְּלִילָה הַזֹּאת בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיַּעֲלֶה לְפָנֶיךָ כָּאֵלוֹ
כּוֹנְנֵי בְּכָל הַכּוֹנְנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוֹן בְּעֲלִיוֹת הַמִּיַּיִן נוֹקְבִין. וּבְהַמְשַׁכֵּת אֹרוֹת
הַמוֹחִין. וּבְהַמְשַׁכֵּת שְׁפַע כָּל הַזְּוִיגִים הַקְּדוּשִׁים. וּבְכָל שְׁמוֹת הַקְּדוּשׁ שְׂרָאוֹ
לְכוֹן בְּמְצוּהָ זֶה בְּלִילָה הַזֹּאת.

וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ כָּאֵלוֹ כּוֹנְנֵי בְּכָל הַכּוֹנְנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוֹן בְּכוֹס וּבְחֻמֵּשׁ אֲצַבְעוֹת
הַיָּד הָאוֹחֶזוֹת בּוֹ. וּבִיַּיִן שְׁבַתְכוּ וּבְמִזִּיגְתוֹ בְּמִים. וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ כָּאֵלוֹ כּוֹנְנֵי בְּכָל
הַכּוֹנְנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוֹן בְּבִרְכַת הַקְּדוּשׁ מִתְחַלֶּה וְעַד סוּף. וּכְאֵלוֹ כּוֹנְנֵי בְּכָל
הַכּוֹנְנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוֹן בְּשִׁתְּיָה שֶׁל הַיַּיִן דְּכוֹס רֵאשׁוֹנָה מְאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁתְּקַנּוּ
חֲכָמִים בְּלִילָה הַזֹּאת.

וּכְאֵלוֹ כּוֹנְנֵי בְּכָל הַכּוֹנְנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוֹן בְּמַעֲשֵׂה. וְדַבּוּר. וְכוּנָה. וּמְחַשְׁבָּה.
וְרַעֲיוֹתָא דְלָבָא. וְיִתְקַנּוּ כָּל נְפֹשׁוֹת רוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת חַיּוֹת יְחִידוֹת דְּכָלְלוֹת
אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשֵׂיהָ. וְכָל פְּרִטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשֵׂיהָ דְכָל
פְּרָצוּף וּסְפִירָה. וְיִתְיַחְדּוּ אַרְבַּע אֹתוֹת הַיּוֹ"ה. שֶׁהֵם נְפֹשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה חַיָּה
יְחִידָה דְּכָלְלוֹת וּפְרִטוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשֵׂיהָ בְּיַחְוָדא שְׁלִים. אֲשֶׁר בְּהֵם
יִתְפַּשֵּׁט שְׁפַע אֹר אֵין סוּף. וּמִשָּׁם יִמְשָׁךְ שְׁפַע וּגְרָכָה רַבָּה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. לְזַכֵּךְ
נַפְשָׁנוּ רוּחָנוּ וּנְשַׁמְתָּנוּ שֶׁיְהִיוּ רְאוּיִים לְעוֹרֵר מִיַּיִן נוֹקְבִין.

וְיִהְיֶה נָעִם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ.

וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה:

* **קִדְשׁ-**

בכל שבת חייבים בקידוש מהתורה, וביום טוב ישנה מחלוקת אם הקידוש מהתורה או מדיני סופרים. בליל הסדר הקידוש הוא אחד מארבע כוסות (ונחשב לקידוש במקום סעודה – שהגדה היא מענין הסעודה בלילה זה שכן המצה היא "לחם שעונין עליו דברים הרבה"). לכן חייב כל אחד מהמסובים את כל הדינים של ארבע כוסות גם בכוס הקידוש: היסבה, לשתות כל הכוס או לפחות רובו וכד'. (ואין זה כמו בקידוש שבת שהמסובים רק טועמים מהיין לחיבוב מצוה. ואף הנשים חייבות בכל המצוות בלילה הזה כי גם הם היו בנס).

* **בקידוש שבת אנו אומרים:**

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת-

הרמח"ל מבאר: (אדיר במרום) "הנה כתיב, (בראשית ב' ג) "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת". וסוד הענין הזה, כי הקב"ה התחיל הבריאה והעמידה על מצב שיוכל אחר כך האדם להשלימה, עד שיהיה לו השכר על מעשיו. וזה כי האדם נברא כבר בצלם אלהים ודיוקנו בדמות דיוקן של מעלה, ועם כל זה איננה שלימה להדמות לעליון לגמרי, עד שישלימה במעשיו הטובים. והוא ענין המצות שהם תרי"ג כתר"ג אברי האדם."

וְשֵׁבֶת קִדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הַנְּחַלְנוּ וּבִי"ט שחל בשבת אומרים: בְּאַהֲבָה מְקַרְא קִדְשׁ -

בשבת מוסיפים בקידוש בְּאַהֲבָה כי שבת קיבלו בני ישראל באהבה, כבר במרה כפי שפרשו חז"ל (שבת פז: סנהדרין נז:). על הפסוק (דברים ה' י"ב) "שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ" ואילו יום טוב קבלו בני ישראל בהר סיני כשהקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית. (בפחד ולא מאהבה).²

זְכָרוֹן לַמַּעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית-

'פירוש שאנו שובתים ביום ששבת בו הקב"ה אחר תכלית מעשה בראשית. 'תחלה למקראי קודש' שהשבת מוזכר תחלה בפרשת המועדים קודם לכולם. 'זכר ליציאת מצרים' אפשר לומר שהשבת תחלה למקראי קדש שהם זכר ליציאת מצרים. והרמב"ם כתב שהשבת עצמו זכר ליציאת מצרים כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול, על כן כתוב בדברות שניות (דברים ה' ט"ו) "וַיִּזְכָּרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם עַל כֵּן צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". שאם יעלה על לבבך ספק על השבת שמורה על החדוש ועל החפץ ועל היכולת תזכור מה ראו עיניך ביציאת מצרים שהוא לך ראייה ולזכור והנה השבת זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרנו בו ויאמרו כי השם מחדש בכל זמן אותות ומופתים ועושה הכל ברצונו כי הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשית." (טור או"ח סימן רע"א)

בשבת חותמים: מְקַדְשׁ הַשַּׁבָּת ואילו ביום טוב חותמים: מְקַדְשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים -

את יום השבת הקב"ה קידש כבר בבריאת העולם (בראשית ב' ג) "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שִׁבְתָּ מִקַּל מְלֶאכְתְּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:" והשבת קדמה לישראל לכן חותמים בסוף הברכה "מקדש השבת" בלבד, שהקב"ה מקדש השבת.³

ואילו את המועדות ישראל מקדשים שנאמר (ויקרא כ"ג ד) "אֲלֵה מוֹעֲדֵי יְהוָה מְקַרְאֵי קִדְשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:" ואמר חז"ל "אשר תקראו אתם בין בזמן בין שלא בזמן" (ראש השנה כה). לכן חותמים "מקדש ישראל והזמנים" שהקב"ה קידש את ישראל, וישראל מקדשים את הזמן.

* **ביום טוב חותמים מְקַדְשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים ולא 'המועדים' -**

חותמים "מקדש ישראל והזמנים" (פסחים קיז:) ולא המועדים כפי שנקראים בתורה כי החגים הם בזמן קבוע. וכתב רבינו בחיי: "קבעה תורה חג פסח בזמן האביב שהוא זמן קציר שעורים שהרי קנה השבלת נקרא אביב מלשון אב כי הוא המוליד גרגירי החטה וידוע כי כל מועדי התורה תלויים בזמנים חג הפסח בזמן האביב, חג שבועות בזמן הקציר והוא קציר חטים שנאמר (שמות כ"ג ט"ו) "וַחֲגֵךְ הַקָּצִיר בְּפֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ", חג הסוכות בזמן האסיף, לכך תקנו לנו ז"ל תפלה ובברכות לומר מקדש ישראל והזמנים ולא המועדים כלשון הכתוב לפי שכל המועדים תלויים בזמן. (ועוד נקרא ניסן אביב לפי שהוא אב ל"ב חדשים, ובו מזל טלה אב ובכור ל"ב מזלות:)" (שמות י"ג ד)

¹ "עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטור נוטלו בשתי ידי ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו." (ברכות נא.)
² "יתיצבו בתחתית ההר אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שיקבלו כבר." (שבת פח:)
³ "שבת דקביעא וקיימא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת יומא טבא דישאל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני מקדש ישראל והזמנים." (פסחים קיז:)

עומדים ואומרים "מזמור לדוד".

"קודם הכוס של קידוש צריך שיאמר כל המזמור הזה והוא מזמור (תהלים כ"ג) לדוד ה' רועי כו' בין בלילה בין ביום בשחרית ובין בסעודת מנחה." (שער הכוונות - דרושי קידוש ליל שבת א)
"וגם טוב לומר אותו המזמור קודם האכילה, מפני שיש בו ז"ן תיבות, והאומרו לא יחסר לו מזונותיו, וטוב גם כן למזון הנפש:" (פרי עץ חיים - שער קריאת שמע שעל המיטה יא)

מְזֻמֹּר לְדָוִד, יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי רֹעִי לֹא
אֶחָסֶר: בְּנֵאוֹת דְּשָׂא יִרְבִּיצָנִי, עַל
מִי מִנְחוֹת יִנְהַלְנִי: נִפְשִׁי יִשׁוּבֵב,
יִנְחֵנִי בְּמַעְגְּלֵי צְדָק לְמַעַן שְׁמוֹ:
גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגִיא צַלְמוֹת לֹא אֵירָא
רַע כִּי אַתָּה עִמָּדִי, שְׁבִטְךָ
וּמִשְׁעֲנִתְךָ הֵמָּה יִנְחֲמֵנִי: תַּעֲרֹךְ
לְפָנַי שֵׁלְחֹן נֶגֶד צַרְרִי, דִּשְׁנֶת
בְּשִׁמּוֹן רֹאשִׁי כּוֹסֵי רוּיָה: אֶךְ טוֹב
וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי, וְשִׁבְתִּי
בְּבֵית יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי לְאַרְךָ יָמִים:

*** מדוע אומרים סִבְרֵי מֶרְנָן?**

על פי הפשט רק בציבור אומר סברי מרנן:

- מכיון שכאשר הוציאו אדם לסקילה, היו בית הדין משקים אותו יין טוב וחזק כדי שלא יצטער מן הסקילה. (סנהדרין (מה), "ברור לו מיתה יפה"). ומסיים המדרש: "וכן שלח צבור כשיש בידו כוס של קדוש או של הבדלה והוא אומר סברי מרנן ואומר הקהל לחיים כלומר כי לחיים יאה הכוס".¹

- "על ידי היין ששתה אדם הראשון בברכת נישואין שלו (בראשית רבה ט) נשתכר ועבר על צווי של מקום ולבסוף נתקלל בנשיכת נחש שנאמר ואתה תשופנו עקב ולפי שנקנסה מיתה על האדם שבביל אותו יין נהגו העולם שהמברך בצבור אומר סברי מרנן והם עונין לחיים". (דעת זקנים ויקרא י ט)

(על פי: "אילן שאכל ממנו אדם הראשון רבי מאיר אומר גפן היח" (ברכות מ).)

- נאמר בברכות (מג). "בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו והאיל ואין בית הבליעה פנוי" אבל כעשוי שאנו לא בתוך הסעודה ואומר המקדש "סִבְרֵי מֶרְנָן" האם אתם סבורין שנברך על היין? והנוכחים עונים חַיִּי כלומר הֵן בלשון תלמוד. (אבודרהם) (וכך יצאו ידי חובה ע"י שיקשבו למקדש).

אולם על פי הסוד ר' לומר סברי מרנן אף ביחיד:

החיד"א כתב (שמחת הרגל) דְגַם שלפי הפשט ביחיד לא מתיישב לומר סברי מרנן אבל "צריך לדקדק לאומרו כי יש בו כוונת בפרטות במספר שמות הקודש". (וכן פסק ה'בן איש חי': (בראשית שנה ב) "תאמר סברי מרנן ואף על פי שאתה מקדש לבדך ואין אחר עומד עמך גם כן צריך אתה לומר סברי מרנן שיש בזה סוד וכוונה").

*** במוצאי שבת אומרים: "המִבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. וּבֵין אֹר לְחֹשֶׁךְ"-**

הקשה החיד"א (שמחת הרגל) יש להרגיש שהבדלה בין אור לחושך קודם להבדלה בין קודש לחול. שבששת ימי בראשית ישנה הבדלה בין אור לחושך וכן כתוב ביום אחד (בראשית א' ד) "וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ", והבדלה בין קודש לחול היתה רק ביום ראשון הבא אחר שבת בראשית?²

ועוד 'בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה' - אינו מתיישב דקודם הבדיל בין יום השביעי לששת ימי המעשה לפני שהבדיל בין ישראל לעמים ועוד דכבר אמר המבדיל בין קודש לחול.

ותירץ על פי דברי חז"ל בשוחר טוב² (מזמור צ"ב) שבת בראשית הלילה האיר כיום ולא היה חושך עד מוצאי שבת. ובקידוש לא עוסק בששת ימי בראשית קודם שנברא האדם אלא עוסק (דברים ד' י"ב) "לִמֵּן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אֶדָם עַל הָאָרֶץ" ומשנברא אדם ביום השישי לא היה חושך עד מוצאי שבת ואם כן לגבי אדם אין הבדלה בין אור לחושך קודם הבדלה בין קודש לחול, דהוא נברא ביום השישי ולא היה חושך עד מוצאי שבת. ובמוצאי שבת שתי הבדלות באו לכאן בין קודש לחול ובין אור לחושך. וכך חז"ל תקנו לנו בברכה: הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. וּבֵין אֹר לְחֹשֶׁךְ.

ובין ישראל לעמים היינו כדור הפלגה שהנשמות הטהורות ניתנו באוצר בפני עצמו.³ ואחר כך הבדיל את יום השביעי מששת ימי המעשה לענין נשמה יתרה שניתנת בשבת. וגם לאבותינו הקדושים ששמרו התורה ובכלל יום השבת, היו באים להם נשמות טהורות מידי שבת בשבתו. ולכן הקדים בין ישראל לעמים ואחר כך בין יום השביעי וששת ימי המעשה לענין נשמה יתירה שהיתה יורדת בשבת מעת שנימול אברהם איבנו, וזה היה לאחר דור הפלגה שבו הקב"ה הבדיל בין ישראל לעמים. וזה "בין אור לחושך. ובין ישראֵל לעמים".

¹ "כיצד חוקרין את העדים כש"ה ודרשת וחקרת ושאלת היטב (דברים י"ג ט"ו)" בעת שחוקרין העדים על העבירה שאדם עושה ויוצאין שנים מהם או ג' הגדולים מהם ודורשים לעדים וכששבין מלחקור ואמר להם סברי מרנן והם אומרים אם לחיים לחיים ואם למיתה למיתה אם הוא מחויב סקילה מביאין לו יין טוב וחזק ומשקין אותו כדי שלא יצטער מן הסקילה ובאין העדים ועוקדין לו ידיו ורגליו ושמן אותו בבית הסקילה ולוקחין העדים אבן אחת גדולה שמות בה ושמן אותה על לבו כיצד שמין אותה על לבו שמין אותה בעליה אחת כדי שלא ישים האחד חלקו קודם חברו אלא שישמו אותה ביחד על לבו כדי לקיים מה שכתוב (שם) יד העדים תהיה בו בראשונה (שם) ומאותה שעה ואילך כל ישראל פטורין לרגום אותה באבנים וכן עושים לכל מיתה ומיתה שהוא חייב למות מיתת בית דין. וכן שלח צבור כשיש בידו כוס של קדוש או של הבדלה והוא אומר סברי מרנן ואומר הקהל לחיים כלומר כי לחיים יאה הכוס". (תנחומא פקודי ב')

² אמר רבי לוי, מזמור שיר ליום השבת. שלא שמש בו אפלה. את מוצאי, בכל יום יום כתיב (בראשית א', ה-ל"א) ויהי ערב ויהי בקר. ובשבת לא כתיב בו ערב. אמר רבי לוי בר נזרא, שלשים ושש שעות היה יום ערב שבת ולילו שהיה בקר ושבת עצמה. כיון שראה אדם מוצאי שבת עם דמדומי חמה ומתחיל החשך לבוא, התחיל אדם טופח על פניו ואומר, אוי לי, שמא זה שאמר הקב"ה, (בראשית ג' ט"ו) הוא יושפך ראש. הוא מביאו עכשיו. שנאמר (תהלים קל"ו י"א) ואומר אך חשך יושפני. והיה יושב ומקרהו לבבו, שמא יבוא הנחש שהטעה אותי בערב שבת וישופני עקב. נשתלח לו עמוד אש להאיר לו ולשמרו מכל דבר רע. ראה עמוד האש ושמה בלבו, ואמר, עכשיו אני יודע שהמקום עמי. וביקר, בורא מאורי האש וכשהרחיק ידו מן האש, אמר, עכשיו אני יודע שנבדל יום הקדש מן החול, שאין לבער אש בשבת. ואמר, ברוך המבדיל בין קדש לחול. ויש אומרים, שזימן לו הקב"ה שתי אבנים אחת של אופל ואחת של צלמות, שנאמר (איוב כ"ח ג') קץ שם לחשך וגו' אבן אופל וצלמות. ונטל אדם הראשון את שתי האבנים והקישן זו לזו, ויצא מהן אש משתי האבנים, והבדיל. ולפיכך אנו מבדילין על האור במוצאי שבת. אמר ר' הונא, אף ביום הכפורים מבדילין, ששבת האור באותו היום": (מדרש תהלים צב - וכן הובא בפסיקתא רבתי כג)

³ ראה מפרשים על הפסוק (דברים י"ב ה') "בהנחל יֵלֵיוֹן גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אֶדָם יַצֵּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" שהקב"ה לא השמיד את דור הפלגה כי שמר על הנשמות של שֵׁם שִׁמְמוֹ יצא ישראל.

כשחל בשבת מתחילין כאן:

יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

כשחל בחול מתחילין כאן:

אלה מועדי יהוה יאהדונהי מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדים: וידבר משה את מעדי יהוה יאהדונהי אל בני ישראל:

סברי מרנן:

ברוך אתה יהוה יאהדונהי, אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יהוה יאהדונהי, אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל עם. ורוממנו מכל לשון. וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יהוה אלהינו באהבה. (בשבת: שבתות למנוחה ו) מועדים לשמחה. חגים וזמנים לששון. את יום (בשבת: השבת הנה. ואת יום) חג המצות הנה. את יום טוב מקרא קדש הנה. זמן חרותנו. (בשבת: באהבה) מקרא קדש. זכר ליציאת מצרים: כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, (בשבת: ושבתות ו) מועדי קדשך (בשבת: באהבה וברצון) בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה יהוה יאהדונהי, מקדש (בשבת: השבת ו) ישראל והזמנים:

במוצאי שבת מוסיפים שתי ברכות אלו לפני ברכת "שהחיינו":

ברוך אתה יהוה יאהדונהי, אלהינו מלך העולם, בורא מאורי האש:

ברוך אתה יהוה יאהדונהי, אלהינו מלך העולם, המבדיל בין קדש לחול. ובין אור לחושך. ובין ישראל לעמים. ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת. ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת והבדלת. וקדשת את עמך ישראל בקדשתך. ברוך אתה יהוה יאהדונהי, המבדיל בין קדש לקדש:

ברוך אתה יהוה יאהדונהי, אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

כל אחד ואחד מהמסובים יושב ושותה את כוס היין הראשונה (לפחות רוב הכוס). בהסיבת שמאל.